1406

Anton G. Oud†, *Groat Amelander Woa'deboek*, bezorgd door Siebren Dyk (Rige Fryske dialektstúdzjes 12). Ljouwert/Leeuwarden (2016), Fryske Akademy en Afûk, 912 pp. ISBN 9789492176301.

Wat een luxe, een uitgebreide versie van het eerdere Amelandse woordenboek van Oud, na diens dood bezorgd door Siebren Dyk en tien jaar na Ouds overlijden in 2006 verschenen. Wat een luxe, zo'n boek van tegen de 1000 pagina's met informatie over de taal van een eiland met misschien 3000 inwoners. Hoeveel van hen het dialect nog spreken dat Oud in samenwerking met anderen beschreven heeft, is irrelevant – het grote boek is er en nu ook inclusief een Nederlandse ingangslijst, een wens waarmee de samensteller in 2000 naar de Fryske Akademy ging. Die heeft in zijn Rige Fryske dialektstúdzjes naast A.G. Oud *Woa'deboek fan ut Amelands* nummer 5 uit 1987 nu een uitgebreide editie in nummer 12, *Groat Amelander Woa'deboek.*

Siebren Dyk zegt in de Verantwoording dat een lexicograaf "een soort van duizendpoot moet zijn, die in het oerwoud van de taal zijn weg moet vinden". Het resultaat is ook hier bijeengestouwd in een pakhuis vol feitjes in alfabetische volg-

orde, inclusief inleidende gedeelten en afgerond door verschillende overzichten van namen (voornamen, streeknamen). Daaraan valt direct een bijzonder element op: wat misschien wel het meest typerend is voor een klein eiland, de namen, is niet in het lexicon zelf ondergebracht. Wat een niet nader aangeduide Th.M.K. voor het vorige woordenboek gemaakt zal hebben (namelijk de Streeknamenkaart 1986) is nu opnieuw achterin toegevoegd – met wel zeer kleine nummers. De maker zou Th.M. Kiewiet uit Buren kunnen zijn, die op blz. 871 genoemd wordt als degene die de streeknamen vooral heeft verzameld. Die soms bijzondere en ook wel lange woorden hebben helaas geen accentueringstekens gekregen.

Het is nu eenmaal eigen aan woordenboeken, de informatie die er door de maker in opgenomen is, moet de lezer-gebruiker zelf te voorschijn halen; dat geldt dus ook voor wat deze als de mooiste gegevens beoordeelt. Ik vind bijvoorbeeld aandoenlijk hoe tegenover zijn foto verteld wordt hoe Oud (tienvingerig typend op een tekstverwerker, zo lijkt het op blz. 10) ooit met het verzamelen van Amelandse woorden begon. Hij was omwille van zijn werk in Joure gaan wonen en kreeg van zijn vader een zakje met peterseliezaad met de opdracht "De moeste ut puutje gaarteare". Dat schreef Oud jr. letterlijk op het zakje en dus niet in vertaling 'je moet het zakje dichtvouwen' – toen hij het later terug las, begon hij zijn lexica-hobby, 1977. Het zinnetje is vrijwel in deze vorm in het woordenboek beland op blz. 488. *De* is de gereduceerde vorm van *dou* 'jij' en dat vóóraan een zin, zou een Groninger tot z'n verrassing kunnen constateren.

Dat *de* op deze wijze verband houdt met *dou* kan de gebruiker van het woordenboek afleiden uit de Nederlands-Amelandse lijst, die ook om die reden nuttig is en dus niet alleen voor degenen die het Amelands bezig zijn te verliezen. De lijst is niet compleet. Hij bestaat uit dat wat min of meer automatisch digitaal bijeen is gezet. Een spelletje als *boom-sta-fast* is er niet in te vinden, het intrigerende *spreeuwehokje* evenmin. Amelands *sekreet* is keurig omgezet naar *secreet* en in de lijst gekomen, niet de vertaling *mispunt*, die in dat verband wel in het woordenboek staat. Vlak na *sekreet* volgt op blz. 518 *sekurechhèèd*.* Dat wordt als 'securiteit' in het Nederlands vertaald. LexisNexis vond dat woord in de late zomer van 2017 niet (ik denk daarom: nooit) in de Leeuwarder Courant opgenomen, het staat netjes in de Index Nederlands-Amelands.

Dat brengt ons op de keuze om taalkundige termen aan te duiden met een Latijnsig woord. Daarom heten tussenwerpsels *interjecties*, is een verkleinwoord een *diminutief*. Het gezegde is daarentegen *gezegde* gebleven en niet *predicaat* geworden. Eigennaam is afgekort tot *nom. prop.* en dat is weer toegelicht als 'nomen proprietum'. Dat kan iemand verrassen die gewend was te spreken van nomen proprium, maar belangrijker is de vraag naar het waarom van die keuze voor het Latijn.

Dat geldt voor diverse aspecten aan dit zo succesvolle lexicon. Voor wie is het

---

* De gebruikte spelling maakt het niet altijd makkelijk te onderscheiden tussen het *'*-teken voor een verwachte maar niet-gerealiseerde *r* óf dat voor het aangeven van een accent.

hoofdstuk "Kenmerken en positie van het Amelands" bedoeld en geschreven? Het heeft een serieuze stijl, waarin er sprake kan zijn van "de korte en lange versie van de halfopen geronde voorklinker", zoals het elders (blz. 29) technisch gaat over coronalen of het palataliseren van medeklinkers. Dat contrasteert enigszins met eerder los-amicale opmerkingen als dat een "oorspronkelijk Friestalige bevolking op een gegeven moment is overgestapt op het Nederlands" (blz. 16) of dat het oosten van Ameland een "sterke neiging" heeft om ergens "een lange monoftong van te maken" of dat men daar op een ander punt in afwijking tot Hollum "stug in öö volhardt" (19). In dit inleidende gedeelte wordt – ik was erdoor verrast – de dialectatlas van Boelens en Van der Woude niet gebruikt – zij hebben Ameland niet vergeten en hebben naar mijn indruk precieze informatie verschaft.

De "Aanwijzingen voor het gebruik" betreft drie bladzijden (22-24) dichtbetikte tekst met maar één witregel en zonder enig structurerend tussenkopje. Daar is de uitgave minder op de gebruiker gericht dan veronderstelbaar was bij een boek/ publicatie waarvan het verkoopsucces niet in de laatste plaats afhankelijk is van toeristen. Dat is de luxe van het Amelands, er is een ontzettend grote markt voor dankzij degenen die op het eiland zelf weleens als last ervaren worden, de vooral zomerse import *(badfólk),* die op blz. 21 uitgedrukt wordt met de aanduiding *overspoeld.* In dat verband is het vreemd dat bij de redactie zo weinig gelet is op de herkomstregio van die toeristen. Dat geldt trouwens voor het boek als geheel.

Idealiter zou zo'n bron kleiner van formaat zijn, de Friese vertaling hetzij als enige gebruiken hetzij als overtollig na een Nederlands equivalent weglaten, vooral kleurig uitgevoerd en met een inhoudelijke gerichtheid op dat wat eigen is aan het eiland en het eilanders. Daarbij zou ik via foto's (hoe ziet een *draaiskamel* of *draaiskammel* eruit, een *dwa'sskerm*?) en informatie-uitbreiding voorrang geven aan folklore-elementen (zoals de tijd van de 'baanveger' of het spel van het *eirólle),* bio-bijzonderheden en uiteraard ook de diverse soorten eigennamen. Wat houdt dat kinderspel van *bonfielje* precies in? Hoe zit dat met de *jit* "Doorgang in vroegere zeedijkjes om vee door te laten (bij hoog water werden deze gaten met zandzakken e.d. dichtgemaakt)". *Fiek* blijkt zowel een spotnaam voor de inwoner van Buren als van Nes en er wordt bij het trefwoord doorverwezen naar *grom, kat, kób, mót, raap, sap, turk.* Wat een eenlettergrepige en nieuwsgierig makende wereld is dat Ameland!

De spelling van het Amelands is in z'n nuance waarschijnlijk rijker en complexer dan wat uit lezing blijkt. Het moet voor een grote organisatie als de Fryske Akademy een kleinigheid zijn om een speciale website onder een woordenboek als dit te plaatsen, waar de lezer voor extra hoor- en zichtbare informatie terecht kan.

Morfologische elementen, bijvoorbeeld *-eling* of *-goëd* of *-te,* zijn helaas lang niet alle als los lemma opgenomen, ook niet de geografische adjectiefvormers zoals in *Nessemer* – er blijft iets te wensen voor de volgende uitgave. Trouwens *-'eare* vinden we wél apart genoteerd "Uitgang van veel werkwoorden van Franse herkomst" – ik neem eerder aan dat het Romaanse import is via het Duitse taalgebied.

Ook *fer-* staat wel in de lijst, *-wech* en *-wege* eveneens en dat aspect heeft dus een wat toevallige behandeling gehad.

Ik was verrast dat het Amelandse materiaal van Oud-Dyk nog niet ingevoegd is in de digitale versie van het WFT, als onderdeel van het WNT. Bij Fri. *hout* vinden we daar wel etymologische verwijzingen naar allerlei regio 's binnen Fryslân, Ameland ontbreekt ondanks zijn eigen *hoät* met die bijzondere *ä*, die niet zelden een historisch spoor naar een *l* markeert. Bijzondere *ä* ja, en door een aangepaste spelling wat extra in deze druk voorkomend in vergelijking met de vorige. We lezen fonetisch genoteerd de uitspraak van het woord *woa'd* op een manier die eerder de spelling *woä'd* zou doen verwachten.

Ook zonder die wensen is het *Groat Amelander Woa'deboek* natuurlijk een genoegen voor de taalliefhebber (niet per se ook toerist) om in te grasduinen, op regenachtige én op zonnige dagen.

• Gewoon voor het genoegen tussenwerpsels verzamelen of zoeken naar woorden die met een *j* beginnen en misschien voor een niet-ronde klinker vóórgevoegd zijn. Zoals *jevech,* als basterdvloek 'jee' verklaard, maar is die veronderstelde voorvoeging misschien eerder in verband te zien met 'eeuwig'? Precies zo laat Amelands *jeamele* zich aan Fri. *eamelje* relateren. En als dat zo zou kunnen zijn, zijn er dan misschien ook geen *w*-woorden met een ronde klinker die zich op dezelfde manier laten herleiden? Zou met de Friese breking in gedachten niet vreemd zijn.

• Werkwoorden van het type *blikjetrappe, bóstertjebakke, bóffe'dkebakke, kuulkebatse* verzamelen, inclusief hun betekenis: wat is daarmee aan de hand, zijn het alle spelletjeswoorden met zo'n verkleinend element in het midden?

• Wat kan de herkomst zijn van *abbekakkewanus* 'geld (schertsend)'? Wie was *Aljekneel* 'komische benaming voor meeuwen' en vanwaar de hoofdletter? Hoe is *ate* 'grootvader' ontstaan?

• Wat bijzonder, die reeks woorden met *fn-* op blz. 197; *fnàsse, fna'tke, fnietele, fnittel* en *fnittelding, fnieze.*

• Een intrigerend woord is *póddehaar* in de uitdrukking *In ut - komme en in de fearen wear fó'tgaan* op blz. 479. Hébben padden op Ameland haar? Ik neem tenminste aan dat dit de originele, komisch bedoelde betekenis van *póddehaar* geweest is (een beetje zoals *spijkervet* 'zeer mager' beduidt).

Woordenboeken kunnen ook irritatie opwekken. Voor mij geldt dat bijvoorbeeld als bij een lemma naar het direct vorige of het volgende wordt doorverwezen. Het is in die gevallen simpeler en economischer om opeenvolgende trefwoorden samen te nemen. Op blz. 48 zijn er alleen al een stuk of acht gevallen die samengevat kunnen worden en daarmee ruimtewinst opleveren. *Gaarteare* zou de vader van Anton Oud dat misschien niet hebben kunnen noemen, maar iets samenvouwerigs zou er wel mee te maken kunnen hebben. Trouwens, bij *teare* moeten we dan weer de andere kant op en ruimte vrijmaken voor wat nu nog drie betekenissen zijn, maar als drie aparte lemma's ogen: 1. vouwen; 2. met teer bestrijken; 3. eten en drinken. Bij *ferdrage* zal in een volgende druk ook onderscheid gemaakt moeten worden tussen *ferdrage I* 'van de ene plaats naar de andere dragen' en *ferdrage II*

‘dulden, uitstaan’; bij *skad* moeten ‘schaduw’ en ‘plak koemest’ net zo gesplitst worden. Zo is er vast meer te vinden voor degene die in dit rijke pakhuis belangstellend rondneust.

Ruimte. Bij de uitgave wilde men een nieuwe letter ongetwijfeld graag op een rechter-bladzijde beginnen en nam daartoe ettelijke hoerenjongen op de er tegenoverliggende pagina op de koop toe. Om het geheel op die manier de gewenste vorm te geven en maar goed uit te komen, is er her en der met een kleiner corps gewerkt, vooral rechts onderaan de bladzijde, zoals op blz. 141 of 441. Op blz. 587 is het – net bij *streektaal* – over het hoofd gezien. Het gaat me te ver om te spreken van *rouspoelewee* ‘rommeltje’, maar wie het eenmaal is opgevallen, die blijft er licht achter haken en dat is jammer.

Siemon Reker
Bedum